

معرفی کتاب‌های میراث فرهنگی

آیت‌الله زاده شیرازی، باقر (بکوشش)، مجموعه مقالات دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران (جلد ۲) با همکاری جمعی از کارشناسان و پژوهشگران، چاپ اول، سال ۱۳۸۰

بازتاب گسترده و مثبت نتایج نخستین کنگره معماری و شهرسازی ایران در اسفندماه سال ۱۳۷۴، سازمان میراث فرهنگی کشور را بر آن داشت که بار دیگر با یاری حق و همت اهل علم و تحقیق و فرهنگ دومین مجمع را در فروردین ماه ۱۳۷۸، این بار نیز در ارگ تاریخی شهر بم کرمان، برگزار نماید.

این دومین همایش ملی بسان کنگره نخست با استقبال گرم و تشویق‌کننده‌ای روبرو شد. وصول حدود چهارصد مقاله از میان ۶۵۰ خلاصه مقاله ارسال شده به دبیرخانه نشانه‌گویی از آن بود و در قیاس با کنگره اول، که خلاصه مقالات ۳۵۰ و اصل مقالات واصله دویست و پنجاه مورد بود رشد چشمگیری به شمار می‌آید.

تجربه موفق نخستین این نوید را داد که همایش می‌تواند به کانون گرم و فعالی برای دریافت حاصل پژوهشهای انجام یافته و تبادل افکاری باشد که خود انگیزه تولید گسترده‌تر و عمیق‌تری برای مرحله بعدی گردد

محورهای عمده دومین کنگره بسان کنگره اول عبارت از

- ۱- روند شکل‌گیری فضاهای معماری و شهرسازی ایران در بستر تاریخ
- ۲- زبان و بیان معماری و شهرسازی ایران در بستر تاریخ
- ۳- سبک‌شناسی معماری و شهرسازی ایران
- ۴- محوطه معماری و شهرسازی ایران

در این بخش از نشریه «اثر» به معرفی کتاب‌های تخصصی پیرامون معماری و مرمت آثار و بناهای تاریخی و رشته‌های مرتبط با آنها مبادرت می‌شود. از کلیه پژوهندگان، استادان، نویسندگان، مترجمان و ناشرانی که مایلند انتشارات آنان به خوانندگان نشریه اثر معرفی شود، دعوت می‌نماید یک نسخه از آنها را به دفتر نشریه ارسال دارند. کتب واصله در صورت عدم مغایرت با اهداف نشریه اثر به تدریج معرفی خواهد شد.

در این شماره به معرفی کتابهایی در ارتباط با میراث فرهنگی که توسط مؤسسات فرهنگی منتشر شده‌اند می‌پردازیم.

● مجموعه مقالات دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی

ایران

۵. معمار و جامعه ایرانی

۶. معماری و شهرسازی معاصر ایران

۷. یا هر محور مناسب دیگری که از سوی علاقمندان به شرکت در کنگره پیشنهاد و اعلام شود.

از میان حدود چهارصد مقاله واصله قریب دویست مقاله توسط هیئت علمی برگزیده شده است که به تدریج پس از آماده شدن به چاپ خواهد رسید و پیش بینی می شود به پنج جلد برسد. سومین مجموعه مقالات همزمان با تشکیل کنگره بدین شکل که ملاحظه می شود حضور علاقمندان تقدیم می گردد.

فهرست مقالات جلد سوم

عنوان	نویسنده
سیمای شهر بیشابور در دوران اسلامی	مهندس محمد مهریار
حمامهای بیشابور	علیرضا شاه محمدپور
مقدمه ای بر شناخت سلسله مرشدیه و بناهای آن	دکتر هایده لاله
سرستونهای طاق بستان	عمادالدین شیخ الحکمایی
شهر پارسه نکاتی درباره توپوگرافی و	مهندس شهین لطفی زاده
دستگاه دفاعی تخت جمشید	سید علی موسوی
چگونگی برابری تختگاه و آپادانای شوش	میر عابدین کابلی
مفهوم هویت	محمد رضا رحیم زاده
حکمت سلسله مراتب در معماری و شهرسازی	دکتر محمد تقی زاده
معماری عایانه و جایگاه آن در	مهندس غلامحسین معماریان
تاریخ معماری ایران	مهندس منیژه آرمین
تأثیر معماری در ایجاد ارزش های ادبی نظم و نثر	مهندس کامبیز نوائی
از مسجد امام اصفهان بیاموزیم	نصرت الله معتمدی
سرخ دم کلی و نخستین اطرافگاههای کوچندگان در آغاز دوران تاریخی ایران	
مجموعه سازان شهرستان یزد و آثار ایشان	مهندس محمد رضا بهشتی
به استناد منابع مکتوب تاریخی	
مروری بر قبه دوازده امام یزد (۴۲۹ هـ ق)	مهندس رضا ابوبنی
منارجتبان: کتابی جاودانه از دینامیک سازه ها	دکتر علی محمد اسکروچی
بررسی هیدرولیکی پلهای تاریخی	مهندس داریوش حیدری بنی

۸. اسکل دچی، سبک هزاران ساله معماری شمال ایران

معماران دامغانی در مجموعه بسطام (دوره ایلخانی)

دکتر حسن کریمیان

محمد ابراهیم زارعی

ویژگیهای تاریخی معماری قلعه رودخان

دکتر محمد تقی رزازی

تحلیل فضایی-کالبدی

مهندس مهناز اشرفی مهندس غلامرضا حقیقت نائینی

مجموعه تاریخی الشتر

معرفی کتیبه های منقور بر روی در چوبی امامزاده قاسم الیگودرز

محمد مقدس

معرفی مختصر یافت تاریخی کرمانشاه

سیامک خدیوی

دوره های مختلف طراحی شهری در میدان توپخانه

مهندس فرخ محمدزاده مهر

گونه شناسی سراهای تجاری در سلسله

محمد جواد دستمالچیان

مراتب حرکت شهری

قلعه دیونایی ساسانی بر فراز کوه

علیرضا جعفری

صفه اصفهان

فهرست اصل مقالات واصله به دبیرخانه کنگره به ترتیب دریافت

● اسناد تصویر شهرهای ایرانی در دوره قاجار

مهریار، محمد، فتح اله یف، فخاری تهرانی، فرهاد. اسناد تصویر شهرهای ایرانی در دوره قاجار، تهران، سازمان میراث فرهنگی و دانشگاه شهید بهشتی، سال ۱۳۷۸، ۲۰۲ ص. ۱۸۰۰۰ تومان

هیأت مولفین: محمد مهریار، شامل فتح الله یف، فرهاد فخاری تهرانی، بهرام قدیری، دانشگاه شهید بهشتی و سازمان میراث فرهنگی کشور با همکاری و مشارکت با یکدیگر زمینه های پژوهش های علمی، فنی تخصصی، ترجمه و تنظیم کتاب را فراهم آورده و هزینه های چاپ و انتشار آن را بر عهده داشته اند.

مطراق چی، نصوص، بیان منازل، ترجمه و تعلیق رحیم رئیس‌نیا، تهران، سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۹، ۱۰۸ ص. ۸۵۰ تومان.

بخشی از کتاب حاضر که مربوط به ایران می‌شود اثر نصوص افندی از مردان دوقنون عثمانی روزگار سلطان سلیم و سلطان سلیمان قانونی است. او ضمن اینکه ریاضی‌دان، مورخ و نویسنده به شمار می‌آمده در خطاطی و نقاشی نیز ید طولانی داشته، در عین حال سلحشور و استاد مطراقبازی بوده و لقب مطراقچی هم به همین مناسبت به او داده شده است. اثر مزبور که بیان منازل سفر عراقین نیز نامیده می‌شود بخشی از سلیمان‌نامه است که خود بخشی از کتاب تواریخ ال عثمان می‌باشد. این نسخه ۲۳۰×۳۱۵ میلی‌متر و قسمت اشغال شده صفحات با تصاویر نوشته ۱۳۰×۲۲۰ میلی‌متر است و هر صفحه مشتمل بر ۲۷ سطر می‌باشد. ۱۳۲ صفحه از ۲۱۸ صفحه موجود اثر مصور است. ۲۷ صفحه از این صفحات مصور در بردارنده ۵۴ مینیاتورگونه درباره منازلی که در داخل مرزهای فعلی ایران قرار دارد. بعضی از صفحات مصور دارای سطوری نوشته، بعضی در بردارنده تصویر یا دو و یا حتی سه منزل هستند و گاهی تصاویر شهرهای بزرگ سر راه مثل تبریز، سلطانیه و نیز قصبه درجزین دو صفحه را اشغال کرده‌اند. بعضی آبادیها هم چون خان عباس، قره تپه، میانه، خان سرچم، درجزین و همیان به جهت اینکه دوبار در مسیر حرکت اردو قرار گرفته‌اند، دوبار، منتهی از دو زاویه دید متفاوت در زمانهای مختلف ترسیم گردیده‌اند.

این مینیاتورها به ویژه مینیاتورهای شهرها از نظر نمایش تیپ و ترکیب آنها و ارائه نمونه‌های معماری و بررسی روند تاریخ معماری منطقه دارای ارزش فراوان هستند.

بر حسب اهمیت اسناد تصویر و نقش ویژه این مجموعه در تاریخ معماری و شهرسازی ایرانی، تنظیم این کتاب طبق نمونه از پیش تهیه شده در اندازه‌های ۲۹×۴۲ و به ضخامت ۲/۷ سانتی‌متر در ۳۰۲ صفحه به دو زبان فارسی و انگلیسی و با رعایت نقطه نظرهای هیأت علمی ناظر بر کتاب طی هفت سال تلاش پیگیر پژوهشگران و همکاران و یاوران تنظیم شده و پس از تصویب نهایی در سال ۱۳۷۸ در مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب به چاپ رسیده است.

گروه مترجمان، بازخوانی و برگردان نوشته‌های روسی حاشیه و متن غالب نقشه‌ها، به زبان فارسی کار مرحوم جلال الدین خلعتبری و برگردان برخی از آنها بر عهده سرکار خانم رامایا منتظری نمینی (آغاسی آوا) بوده است.

برگردان (شرح نقشه شهرهای ایرانی) از زبان انگلیسی به فارسی: بهرام قدیری

برگردان نوشته‌های بخش فارسی «پیشگفتار» و «پیشینه تاریخی» به بخش انگلیسی کتاب، کلود کرباسی.

کتاب با پنج عنوان اصلی و چهار فصل به دو زبان فارسی و انگلیسی همراه با سی و شش نقشه از شهرهای ایرانی با زیرنویس فارسی و انگلیسی انتظام یافته است.

فهرست مندرجات، پیشگفتار، پیشینه تاریخی، شرح نقشه‌های شهرهای ایرانی، موقعیت نقشه‌های شهرهای ایرانی، فصل اول، شهرهای شمالی ایران، فصل دوم، شهرهای مرکزی ایران، فصل سوم، شهرهای جنوبی و غربی ایران، فصل چهارم، اسناد و نقشه‌های متفرقه، فهرست‌ها.

• بیان منازل

از آنجا که نظریات و تحلیلهای وی به ویژه در ارتباط با ریشه‌ها و خاستگاه گونه‌های بناهای اسلامی مبتنی بر اطلاعات و منابع موجود، بخصوص در ارتباط با مواردی نظیر محراب و منبر اروپایی است، می‌توان انتظار وجود نظرهای متفاوتی را در برابر دیدگاههای مؤلف از سوی دیگر محققین داشت. این اختلاف آراء با توجه به محدودیت اطلاعات امروزی ما از موضوع، امری طبیعی است، هر چند می‌توان امیدوار بود که یافته‌های مستمر حاصل از تحقیقات نوین از شدت آن بکاهد و در چاپهای آینده کتاب شاهد دستاوردهایی فراتر باشیم.

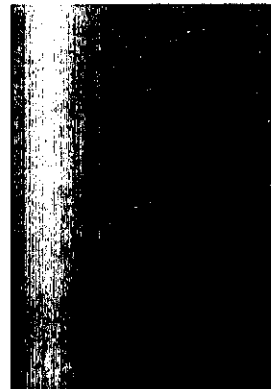
آنچه مسلم است کتاب حاضر بیش از هر تألیف مشابهی به موضوع به شکلی جامع و گسترده پرداخته است و بستری فراهم آورده است که زمینه‌ساز تولید فصل‌های عمیق و پرنشاط بعدی است، و انگیزه‌ای فراهم می‌آورد که محققین در جستجوی حلقه‌های مفقوده و ناشناخته گامهای جدی‌تر و مسئولانه‌تری بردارند.

● پل‌های قدیمی ایران،

مخلصی، محمدعلی، پل‌های قدیمی ایران، ج اول، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه)، چاپ اول، ۱۳۷۹، ۴۶۴ ص، ۴۵۰۰ تومان.

سرزمین ایران به دلیل وجود پستی و بلندی زیاد و تنوع اقلید دارای شبکه گسترده‌ای از رودخانه‌های بزرگ و کوچکی است که به صورت دائمی و فصلی جریان دارند. گسترده‌گی سرزمین ایران و استقرار آن در مسیر شاهراههای بازرگانی از یکسو و نیاز انسان به سفر، لزوم احداث

● معماری اسلامی

هیلن براند، روبرت، معماری اسلامی، ترجمه باقر آیت‌الله زاده شیرازی، انتشارات روزنه، چاپ اول، سال ۱۳۸۰، ۶۳۵ ص، ۳۹۵۰ تومان.

پروفسور هیلن براند استاد دانشگاه ادینبورگ مورخ و منتقد گرانقدر و تیزبین این کتاب، با شهامتی قابل تقدیر، که از اشراف او به مقوله تاریخ و معماری جهان اسلامی نشأت می‌گیرد و با وسواس و شکیبایی عالمانه به وادی او گام نهاده است که اطلاعات امروزی ما از آن محدود و در مراحل نخستین است. از این رو همانگونه که خود او می‌گوید ارائه‌کناری کامل و بدون نقص توقعی دور از انتظار است. با این وجود کتاب حاضر اثری است علمی، با اطلاعات فراوان و تحلیلهای بی‌پایان که خواندن آن دقت فراوان می‌طلبد و مطالعه و پی‌گیری دقیق دیدگاههای ارائه شده توسط نویسنده، فضایی پرنشاط را در برابر خواننده می‌گشاید که در پی جویی مطالب وسیع و بعدی او را تشویق می‌کند و یاری بسیار می‌رساند.

تلاش نویسنده بیش از هر چیز پرداختن به نفس موضوع معماری و تحول آن در سیر تاریخ در جهان اسلامی بدون پرداختن به امور جانبی و فرعی است. قصد او در این راه دشوار جلب نظر خواننده به زوایایی است که دیگر محققین بدان توجه نکرده‌اند، یا آنها را کمتر مورد توجه قرار داده‌اند. قصد وی پر کردن خلأها است و از تکرار سخن دیگران حتی الامکان پرهیز دارد.

راهها و گذرگاههای طولانی را از کهن‌ترین زمانها مورد توجه قرار داده است. مسلماً در این تشکیلات وسیع و شاهراههای طولانی که می‌بایست صدها رودخانه بزرگ و کوچک را قطع کند، پل و پلسازی از اهم ضروریات بوده است. لیکن به رغم اهمیت و جایگاه پل‌های قدیمی در معماری ایران، این عنصر معماری کمتر مورد توجه باستان‌شناسان و معماران قرار گرفته و مقالات منتشره نیز به صورت بسیار محدود به معرفی پاره‌ای از پل‌های قدیمی پرداخته‌اند. در کتاب حاضر پل و پلسازی و اصول معماری آن مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

فصل اول این کتاب به توصیف اجمالی اوضاع جغرافیایی کشور همراه با ارائه نقشه‌های مربوطه و معرفی مختصر حوضه‌های آبریز مناطق مختلف ایران اختصاص یافته و پل‌های بررسی شده بر روی نقشه نشان داده شده است.

در فصل دوم با استفاده از متون تاریخی به تاریخچه مختصری از قدیمی‌ترین پل‌های تاریخی تا قرن اخیر پرداخته شده سپس موارد استفاده از پل و پل بند معماری، تزیینات و مصالح ساختمانی مورد بررسی قرار گرفته است. فصلی از کتاب را نیز تصاویر ارزنده‌ای تشکیل می‌دهد که توسط سیاحان و جهانگردان خارجی با انگیزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و جهانگردی به ایران سفر کرده‌اند، ترسیم شده است.

مهمترین بخش کتاب به معرفی پل‌های قدیمی به طور موجز و مختصر، اختصاص یافته و حدود ۹۰ پل قدیمی با عکس و نقشه معرفی شده است.

● سیلک کاشان

گیرشمن، رمان، سیلک کاشان، ج اول، ترجمه اصغر کریمی، تهران، سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۹، ۲۷۸ ص. ۲۰۰۰ تومان

در اوائل سال ۱۹۳۳ تعدادی ظرف نادر با شکل‌های خاص با لوله‌های بلند و نقش حیوانی به رنگ قرمز شرابی ابتدا در بازار ایران و سپس در بین عتیقه فروشان پاریس ظاهر گردید. اندکی بعد آندره گدار مدیر اداره عتیقات اطمینان حاصل کرد که این اشیاء از سیلک بدست آمده‌اند. در همان زمان مشاور موزه‌های ملی فرانسه درخواست امتیاز حفاری این محوطه را نمود که در اکتبر ۱۹۳۳ مورد موافقت قرار گرفت. چند روز بعد هیئتی که در شمال لرستان و در جلگه اسدآباد ایران مشغول حفاری بود برای انجام گمانه زنی‌های اولیه به کاشان نقل مکان کرد. فراوانی اطلاعات گردآوری شده و در جریان سه فصل حفاری و تعداد اشیاء پیدا شده مؤلف را بر آن داشت که نتایج قطعی کارهایمان را تقسیم و آنها را در دو جلد منتشر کند.

جلد اول سیلک در شش فصل تنظیم شده است.

فصل اول اختصاص به آب و هوا و زیست محیطی و وجه تسمیه سیلک دارد و در فصل دوم در مورد تپه شمالی، سفالهای مکشوفه و انواع سفالها، شکل و فرم، نقش، فن و پخت کوره سخن رفته است، معرفی اشیاء سنگی، اسلحه و ابزارها و اشیائی از گل خام و پخته و اشیاء فلزی، استخوانی و صدفی بخشی از فصل دوم را تشکیل می‌دهند.

فصل سوم شامل حفاری تپه جنوبی که مهمتر و بزرگتر از تپه شمالی است که به ۷ لایه تقسیم شد و اشیاء مکشوفه آن مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل چهارم واحه کاشان در ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد و در چهار دوره مورد تحقیق قرار گرفته و در فصل پنجم سیلک و نجد مرتفع از ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد را به بحث نشست و فصل ششم نیز به روابط خارجی بین سیلک، ترکستان روس، آشور و سوریه جنوبی، سامرا و تل حلف نینوا و ... اختصاص یافته است.

هوگی، ه قلعہ دختر - آتشکده، ترجمہ فرزین فردانش، تہران، سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۷۹، ۱۲۶ ص. ۲۰۰۰ تومان.

در پی مأموریت هیأت اعزامی یونسکو مرکب از هوگی و پاولوفسکی که حد فاصل ۲۱ نوامبر تا ۳ دسامبر به انجام رسید، مهندس مشاور طی قرار داد ۲ اوت ۱۹۷۵ موظف به تهیه طرح مرمت و استحکام بخشی و نظارت بر عملیات، ساماندهی و تعمیرات اضطراری در بناهای تاریخی قلعہ دختر و آتشکده در نزدیکی فیروزآباد فارس شد. انجام این مهم بر عہدہ گروه مشترکی زیر نظر پروفیسور هوگی از دانشکدہ پلی تکنیک فدرال زوریخ سوئیس سپردہ شد کہ با همکاری مشترک دفتر فنی سازمان حفاظت آثار باستانی فارس انجام یافت.

کتاب حاضر مجموعہ گزارشہای مقدماتی بررسی مرمت و استحکام بخشی است کہ بہ سه فصل تقسیم شدہ است.

فصل اول بہ برنامہ‌های مقدماتی چون شرح خدمات طرح مرمت، برنامہ‌ها، گروہ‌های کار اختصاص یافته است. وجود تاریخی باستان‌شناسی و بررسی کاخ‌های اردشیر در فیروزآباد، قلعہ دختر و آتشکده و همچنین اوضاع ایران در دوران پارتی و ساسانی و معمار ساسانیان فصل دوم کتاب را تشکیل می‌دهند.

در فصل سوم طرح مرمت مجموعہ بنا ارائه شدہ کہ وضع موجود، ساخت و ترکیب معماری و طرح مرمت آتشکده و قلعہ دختر و همچنین ساماندهی شهری شامل گردشگاہ ساسانی، روستای آتشکده، مرکز باستان‌شناسی و اداری مورد بررسی قرار گرفتہ است.

فصل پایانی شامل نکات فنی، وضع موجود بناها، طرح استحکام بخشی، پژوهش‌های فنی و اقدامات اضطراری است.

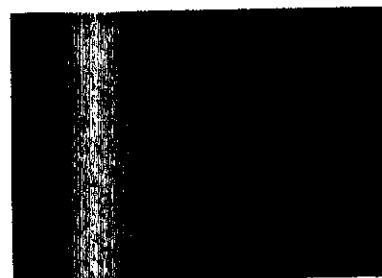

● شعرباف و آثارش

پورنادری، حسین. شعرباف و آثارش (جلد دوم گرہ و کاربندی)، تہران، سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۹، ۲۰۶ ص، ۲۰۰۰ تومان

کتاب حاضر ادامہ کتاب اول گرہ و کاربندی است کہ در سال ۱۳۶۰ توسط سازمان ملی حفاظت آثار باستانی انتشار یافت و در سال ۱۳۷۲ توسط سازمان میراث فرهنگی کشور تجدید چاپ گردید. این دو اثر حاصل یک عمر تلاش خانوادہ معمار و هنرمند است کہ آخرین آنها استاد اصغر شعرباف، طی چندین سال آموزش هنرهای وابستہ بہ معماری در سازمان میراث فرهنگی برای معدود شاگردان خود تدارک دیدہ بود.

مدیریت سابق حفظ و احیاء هنرهای باستانی سازمان عہدہ‌دار تحلیل و ترسیم آثار بود. در بخش اول معماریان بنام خاندان شعرباف و آثار آنان را در بناهای تاریخی مختلف معرفی نمودہ است. در بخشی از کتاب اصطلاحات بنایی و کاربندی نیز از زبان استاد اصغر شعرباف آمدہ است کہ تنها بنایی از آن در متن بکار رفته و مابقی بہ منظور آشنایی با فنون بنایی آورده شدہ‌اند. فصل بعد بہ انواع گرہ‌ها و کاربندی و یکونگی ترسیم آنان اختصاص یافته است.

● قلعہ دختر - آتشکده

● جایگاه فرهنگ چشمه علی در فلات مرکزی ایران

علی محمد اسفندیاری، آرمیدخت، جایگاه فرهنگ چشمه علی در فلات مرکزی ایران، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۷۸، ۱۱۷ صفحه، ۸۵۰ تومان

● بررسی‌های باستان‌شناسی قمروود

کابلی، میرعباس، بررسی‌های باستان‌شناسی قمروود، سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۷۸، ۲۴۷ ص. ۱۵۰۰ تومان.

از سال ۱۳۶۷ به دنبال شکل‌گیری گروه باستان‌شناسی قمروود در محوطه‌ای به وسعت حدود ۴۰۰ کیلومتر مربع بررسی منظمی انجام گرفت. این محدوده عبارت بود از رودخانه‌های مسیله و ساوه در شمال، اتوبان تهران - قم در غرب، و بیابانهای شرقی کورگل و علی آباد در شرق.

در طی پنج فصل که جمعاً به مدت ۱۱۵ روز به درازا انجامید ۹۳ اثر باستانی تاریخی اسلامی اعم از محوطه، تپه، قلعه، کاروانسرا، بقعه، پل و میل از فراز پارینه سنگی تا دوره قاجار مورد بررسی و شناسایی قرار گرفت. مجموعه گزارش حاصل این بررسیها در ۱۲ فصل تهیه و تدوین گردید.

فصل اول و دوم به پیشینه باستان‌شناسی استانهای مرکزی و شمال شرق ایران و موقعیت جغرافیایی، طبیعی و اقتصادی و فرهنگی محدوده بررسی اختصاص یافته است. در فصل سوم روش بررسی که در این فصل به عنوان پیمایش از آن یاد شده و روش شماره‌گذاری با استفاده از کد حرفی و شماره محوطه را ثبت کرده است.

در فصل چهارم آثار باستانی شناسایی شده در ۶ بخش، محوطه‌های فراپارینه سنگی، دوره نوسنگی و آغاز عصر فلز، دوره مفرغ، هزاره دوم و اول، دوره‌های تاریخی، دوره‌های اسلامی بخصوص دو قرن پنجم و ششم مورد بررسی قرار گرفته و شش بخش انتهایی آن به معرفی کاروانسراها، قلعه‌ها،

از سال ۱۹۱۲ میلادی که ژاک دمورگان باستان‌شناس فرانسوی حفاری تپه چشمه علی در منطقه ری را آغاز کرد انتظار می‌رفت که ظرف چند سال گزارش حفاریات این تپه پیش از تاریخی ایران انتشار یابد و نتیجه مطالعات آن ما را تا حدودی از کیفیت نحوه زندگی جامعه چشمه علی و به درجاتی ساکنان فلات مرکزی آگاه سازد. اما این انتظار علمی جامه عمل نپوشید و حتی حفاریات دگر بار اریک اشمیت از سوی دانشگاه ویلادلفیای آمریکا در فاصله سالهای ۲۶-۱۹۲۴ نیز با گذشت نزدیک به ۸۵ سال انتشار نیافت. در کتاب حاضر فرهنگ سفالی چشمه علی با توجه به چگونگی نقش آنها بر مبنای تقسیم بندی یافته‌های فرهنگی سیلک به چهار دوره تقسیم بندی شده به این ترتیب که دوره I یعنی قدیم‌ترین دوره چشمه علی با سیلک I دوران چشمه علی II با سیلک II و چشمه علی ۲ و III همزمان با سیلک ۵-۱ III و سرانجام چشمه علی IV با سیلک ۷-۶ III مقایسه شده و به این ترتیب گروه بندی نقوش و شکلها و رنگها انجام گرفته است که نتایج بر روی هر قسمت به طور مستقل در پایان همان بخش آمده است. سپس به بحث و مقایسه نقوش سفال چشمه علی با آثار کشف شده از دیگر محوطه‌های پیش از تاریخ فلات مرکزی و اسکانگاههای همسایه پرداخته است.

بحث پایانی کتاب به کاتالوگها، طرحها و عکسها اختصاص یافته

میل‌های راهنما، بقاع مستبرکه، پلها و پل‌دها و بندهای مورد شناسایی، اختصاص یافته است.

طرح‌ها و لوحه‌های اشیاء مکشوفه اعم از تیغه‌های سنگی و یا سفالها بخش پایانی کتاب را تشکیل می‌دهد که ضمن ارائه طرحها به مشخصات رنگها، نقوش و مواد سازنده آن اشاره شده است.

● هترا (حضر) شهر خورشید

سفر فؤاد، مصطفی محمدعلی، هترا (حضر) شهر خورشید، ترجمه و تحشیه نادر کریمیان سردشتی، تهران، سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۶، ۴۹۵ ص. ۲۵۰ تومان.

شهر هترا یکی از معدود دولت شهرهای دوره سلوکی، پارتی و ساسانی است که حدود چهارصد سال درخشش فرهنگی، مذهبی و اقتصادی سیاسی داشته است. کتاب هترا شهر خورشید در حقیقت می‌خواهد به طور همه جانبه‌ای تمدن و هنر این شهر را که برای بسیاری از محققان و باستان‌شناسان ناشناخته بود معرفی کند. این کتاب حاصل سالها کاوش، حفاری و پژوهش در این شهر شگفت‌انگیز است که در چینه‌های جدیدی را به دنیای ناشناخته بین‌النهرین در دوره پارتی می‌گشاید. کاوش در هترا از سال ۱۹۵۱ میلادی توسط اداره کل آثار باستانی عراق به سرپرستی فؤاد سفر و محمدعلی مصطفی از باستان‌شناسان مجرب عراق آغاز شد و تا سال ۱۹۶۰ میلادی به مدت ۹ سال ادامه یافت. از هر سال به بعد محور کار بر حفاظت آثار و بناهای مکشوفه متمرکز گردید و بازسازی و مرمت و عملیات حفاظت حضر و به به ویژه در معبد کبیر تا اواخر سالهای ۱۹۷۲ پی‌گیری شد که نتایج کارشها و پژوهشهای باستان‌شناسی چند ساله در این کتاب انعکاس یافته است.

کتاب پس از دیباچه مؤلفان و مترجم در پنج فصل بخش بندی شده است.

فصل اول تا سوم به موقعیت و تاریخچه حضر، آئینها و باورهای مذهبی، حجاری، پیکرتراشی و پوشاک ساکنین حضر

● نجوای ظروف و اشیاء منسوب به غار کلماکره

بشاش کنزق، رسول، قرائت کتیبه‌های ظروف منسوب به غار کلماکره، تهران، سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۸، ۵۴ ص. ۵۰۰ تومان.

موضوع کتاب پژوهش و قرائت تعداد ۲۲ سلعه ظروف نقره‌ای کتیبه‌دار منسوب به غار کلماکره لرستان در خط میخی عیلامی نو، آشوری و آرامی است که هم اکنون در موزه ملی جمهوری اسلامی ایران و موزه قلعه فلک الافلاک، شهرستان خرم‌آباد نگهداری می‌شود.

آنچه که از مطالعه و قرائت خطوط این ظروف به دست می‌آید حاکی از این است که این ظروف صرف ندر از یک مورد به خط و زبان آشوری مربوط به آسرحدون پادشاه آشور و یک مورد به خط و زبان آرامی متعلق به یک فرماندار از زبان بقیه که به خط و زبان میخی عیلامی نو هستند به یک سلسله پادشاهان محلی می‌رسند که از اواسط قرن ششم قبل از میلاد به بعد در نواحی سیمره یا دره شهر کنونی و ماداکتو دوره عیلامی فرمانروایی کرده‌اند.

اختصاص یافته است. و فصل چهارم گزارشی از معماری حضر بخصوص معماری معابد یازده‌گانه این شهر تاریخی ارائه گردیده است و کتیبه‌های حضر فصل پنجم کتاب را تشکیل می‌دهد. مترجم کتاب نیز ضمن ترجمه‌ای مطمئن و روان، با تعلیقات سودمندی بر این مجموعه ارزشمند افزوده است.

● مسجد جامع ساوه

فراهانی، ابوالفضل، قوچانی، عبدالله. مسجد جامع ساوه، تهران، مؤسسه انتشارات تعاون سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۷۹، ۱۱۲ ص. ۱۰۰۰ تومان.

اولیه قرار دارند و کتیبه‌هایی که در حین عملیات یا حفاری علمی بدست آمده و از محل‌های اصلی آن اطلاعات دقیقی در دست نیست لیکن متن قرائت شده این کتیبه‌ها همراه با تصاویر مربوطه درج گردیده است.

در بخش پایانی کتاب به تزیینات مسجد جامع که از ارزش هنری و آلابی برخوردارند پرداخته شده و این تزیینات را در چهار موضوع تزیینات کاشیکاری، گچبری، آجری و نقاشی طبقه‌بندی کرده است.

● نخستین و دومین فصل حفاریات باستان‌شناختی در محوطه ازبکی ساوجبلاغ

مجیدزاده، یوسف. نخستین و دومین فصل حفاریات باستان‌شناختی در محوطه ازبکی ساوجبلاغ، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۲ ص. بدون قیمت.

محوطه باستانی ازبکی در شهرستان ساوجبلاغ در ۱۵ کیلومتری جنوب شهر قدیم هشتگرد و در شمال شرقی روستای ازبکی واقع شده است.

نخستین حفاریات باستان‌شناختی در تپه مرتفع ازبکی از ۱۵ آذرماه لغایت ۱۹ دیماه سال ۱۳۷۷ به مدت ۳۵ روز به سرپرستی دکتر یوسف مجیدزاده در جبهه جنوبی تپه آغاز شد و تا عمق چهار متر در پای آن ادامه یافت و اطلاعات مقدماتی مهمی از بقایای معماری مدفون در تپه و سفالهای مکتشفه از دوران تاریخی، خاکستری و پیش از تاریخی در اختیار هیأت قرار داد که در بخش نخست گزارش به آن پرداخته شده است.

مسجد جامع ساوه به عنوان یکی از قدیمی‌ترین و مهم‌ترین مساجد در ایران، علیرغم اینکه از شهرت زیادی برخوردار است، لیکن زوایای ناشناخته فرهنگی و هنری زیادی نیز دارد. در کتاب حاضر مؤلف ضمن توصیف مختصر جغرافیایی شهرستان ساوه و موقعیت این شهر به معرفی مسجد جامع و بخشهای مختلف آن می‌پردازد. اما آنچه که به این کتاب غنای فرهنگی می‌بخشد، قرائت کتیبه‌های متعدد مربوط به دوره‌های مختلف معماری مسجد جامع ساوه است که در بخشهای ایوان جنوبی (گنبدخانه) ایوان غربی، صفا خانه غربی و مناره مسجد جامع وجود دارد و هر یک از لحاظ تاریخ نگاری در نوع خود حائز اهمیت هستند.

این کتیبه‌ها که عمده آنها به صورت گچبری و تعدادی از آنها آجری و یا از کاشی می‌باشند در سال ۱۳۶۲ توسط آقای عبدالله قوچانی قرائت گردیده و شامل در بخش است:

کتیبه‌هایی که در حال حاضر در بخشهای مختلف در محل‌های

دومین فصل حفاریات در محوطه ازبیکر از روز ۱۲ مهر تا ۱۲ آذرماه ۱۳۷۸ به مدت دو ماه ادامه یافت. نهائیهای هیأت در طول این فصل عبارت بود از ادامه حفاری در دیسادی در تپه مرتفع، گسترش برش پله‌ای در پله پانزدهم در جهت جنوبی تپه ازبکی، گسترش عملیات حفاری در برش A و باز کردن برشهای B و C به ترتیب در شرق و جنوب غرب تپه مرتفع و حفاری در میان تپه، غربیترین و کهنترین اسکانگاه پیش از تاریخی در محوطه ازبکی که گزارش مفصل آن در بخش دوم کتاب آمده است.

● آثار تاریخی ایران

کامبخش فرد، سیف‌الله، آثار تاریخی ایران، تهران، مؤسسه انتشارات صندوق تعاون سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۸۰، ۴۴۸ ص، ۵۵۰۰ تومان.

این مجموعه حاصل بررسی‌ها و کاوشها و حفاریهای مؤلف است که به ۹ فصل تقسیم شده است. فصل اول شامل صنعت زرگری ایران است که در آن حکاکی و قلمزنی ۳۰۰۰ سال قبل مورد بررسی قرار گرفته و پس از معرفی تپه حسنلو و سیر حرکت کاوش در این تپه از سال ۱۳۱۵ شرحی در مورد جام زرین حسنلو و نقوش اسطوره‌ای آن ارائه شده است.

در فصل دوم با عنوان پدیده فرهنگی سفال خاکستری، به معرفی گورستان و تپه قیطریه، پراکندگی سبوره در این محوطه و مشخصات سفالینه‌ها و سایر اشیاء مکشوفه می‌پردازد و آنگاه در ادامه، سیر حرکت و تحول سفال سیاه خاکستری در نقاط

دیگر ایران را بررسی می‌کند.

عنوان فصل سوم «آثار و فرهنگ تمدن عیلام» است. موضوعات این فصل را آثار دوره هخامنشی اعم از بیستون، تخت جمشید، کاخ آپادانای شوش، همدان و الواح مکشوفه تشکیل می‌دهد.

فصول چهارم تا هفتم به جایگاه پرستش آناهیتا شامل طرح معماری، کاوش‌های معبد آناهیتا، طاق گرا، تاق بستان، بررسیهای باستان‌شناسی دره شهر اختصاص یافته است.

بررسیهای باستان‌شناسی در آذربایجان شرقی مهمترین بخش این کتاب است که مؤلف در سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۴۶ انجام داده است. حاصل این تلاش کشف تعداد زیادی تپه از ادوار مختلف و بررسی بناهای متعدد تاریخی اسلامی از جمله گورستان، سنگ نبشته، مسجد، معبد و کلیسا بوده که به طور اجمال به معرفی آنها پرداخته است.